

Maciej Kędzierski*

Recenzja serii wydawniczej „Krajobrazy”

Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa
Przyjaciół Nauk, Poznań 2013–2015

Seria monograficzna „Krajobrazy” to propozycja warta uwagi wszystkich czytelników zainteresowanych krajobrazem jako przedmiotem badawczym. Począwszy od autorskiej monografii Beaty Frydryczak pt. *Krajobraz. Od estetyki the picturesque do doświadczenia topograficznego* wydanej w 2013 roku, przez monografie wieloautorские *Krajobrazy i ogrody. Ujęcie interdyscyplinarne* (red. B. Frydryczak, 2014) oraz *Krajobraz kulturowy* (red. B. Frydryczak, M. Ciesielski, 2014), po nadzwyczaj ważną pracę *Krajobrazy. Antologia tekstów* (red. B. Frydryczak, D. Angutek, 2014) i w końcu R. Assunto *Filozofię ogrodu* (2015), w wyborze, opracowaniu i redakcji Mateusza Salwy, mamy do czynienia z doskonale zapowiadającym się cyklem monografii, które stanowią solidne uzupełnienie luki wydawniczej na polskim rynku, a także luki badawczej, która może inspirować do pogłębienia namysłu nad krajobrazem prowadzonego z perspektywy nauk o kulturze.

W ostatnich latach powrócono do dyskusji na temat wielowymiarowości pojęcia krajobrazu. Problematyka ta, będąca do tej pory przedmiotem badań głównie przedstawicieli nauk geograficznych, dzięki swojej elastyczności stała się obiektem zainteresowań szeroko pojętej humanistyki. Omawiana seria monograficzna z perspektywy studiów kulturowych uzupełnia braki w badaniach i publikacjach poświęconych krajobrazowi. Intensywny

* Instytut Kultury Europejskiej UAM w Gnieźnie
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
e-mail: maciejkedzierski@onet.pl

wpływ człowieka na otaczający go krajobraz – mam na myśli przestrzenie przetworzone – stanowi podstawowy motyw autorów serii „Krajobrazy”. Przestrzeń kreowana przez człowieka jest dynamiczna i rodzi nowe zjawiska, będące wyzwaniem dla nauki. Publikacja ta przede wszystkim pogłębia kulturowe badania nad krajobrazem, zaczynając od rozważań nad tradycyjną relacją kultura – natura, a kończąc na przyszłym rozwoju krajobrazu kulturowego.

*

Inicjująca serię monografia Beaty Frydryczak składa się z trzech części: „Wymiary krajobrazu”, „Krajobraz jako idea” i „Krajobraz jako proces”. W „Wymiarach krajobrazu” autorka nakreśla problem złożoności tytułowego terminu, który pojawia się w dyskursie geograficznym, historycznym, estetycznym i filozoficznym. Pojęcie krajobrazu jest punktem wyjścia do rozważań nad definicją krajobrazu kulturowego. Pomocne okazują się teorie badaczy zajmujących się tym zagadnieniem, dlatego autorka przywołuje między innymi prace Carla Sauera¹, Karla Schlägla², Arnolda Berleanta³ czy Yi-Fu Tuana⁴. Autorka zwraca również uwagę na więź łączącą środowisko z krajobrazem. Sam krajobraz postrzegany jest jako miejsce ludzkiej aktywności. Pozostając w duchu refleksji Berleanta, należy wspomnieć, że elementy krajobrazu wytworzone przez człowieka nadają mu charakter cywilizacyjny. Mówiąc o złożoności krajobrazu i mnogości definicji, Beata Frydryczak powołuje się na założenia polskiego kulturoznawcy Stanisława Pietraszki. Według naukowca krajobraz wyraża się w indywidualnie postrzeganych obrazach, zachowując intersubiektywną podmiotowość.

W drugiej części pracy autorka odnosi się do aspektu często pomijanego w dyskusji o krajobrazie: kategorii *the picturesque*. Istotą tego rozdziału jest wyodrębnienie estetyki *the picturesque* na gruncie tejże kategorii i pokazanie jej możliwych aplikacji – nie tylko w odniesieniu do krajobrazu, ale również innych, powiązanych z nim zjawisk. Drugą analizowaną kategorią jest wzniosłość, która daje możliwość sformułowania podstaw estetyki wzniosłości i odniesienia jej do krajobrazu kulturowego.

¹ Zob. C. Sauer, *Morphology of Landscape*, Los Angeles 1963.

² Zob. K. Schlägel, *W przestrzeni czas czytamy. O historii cywilizacji i geopolityce*, tłum. I. Drozdowska, Ł, Musiał, Poznań 2009.

³ Zob. m.in. A. Berleant, *The Aesthetics and Environment*, Philadelphia 1992.

⁴ Zob. Y.-F. Tuan, *Topophilia: a Study of Environmental Perception, Attitudes, and Values*, New York 1974.

Badaczy historii turystyki z pewnością zainteresuje kolejny wątek poruszony przez Beatę Frydryczak. W recenzowanej pracy pojawił się obszerny passus dotyczący *picturesque tours*. Odwołując się do pionierskich refleksji Williama Gilpina poświęconych postrzeganiu krajobrazu, autorka przenosi nas w wymiar XVIII-wiecznej turystyki. Pozostając w duchu Gilpina, pod pojęciem turystyki rozumie ona wyższą formę przeżywania przez amatora widzianego krajobrazu. Nurt ten nie pozostał bez wpływu na rozwój turystyki, szczególnie w Europie Zachodniej. Za sprawą brytyjskich artystów, pisarzy i poetów miejsca zapomniane, trudno dostępne lub dotychczas uważane za mało atrakcyjne nagle zaczęły być chętnie odwiedzane przez podróżników. Warto zaznaczyć, że ten prąd jest nadal żywy, co przejawia się na przykład we wzroście zainteresowania Nową Zelandią po zrealizowaniu tam trylogii filmowej *Władca pierścieni*.

Spoiwem pojęcia *picturesque* oraz turystyki jest krajobraz fotograficzny. W tej części pracy autorce przyświecały słowa Johna Urry’ego: „Fotografia i turystyka nie są odrębnymi, równoległymi procesami, bo nawzajem od siebie czerpią i wzmacniają się, tworząc jedną całość”⁵. Dzięki rozwojowi amatorskiej fotografii na przestrzeni wieków każdy turysta wyposażony w aparat może kolekcjonować to, co widział, utrzymywać piękne widoki i przenosić przestrzeń wrażeń do sfery wspomnień. Fotografia stała się w turystyce pewnym rytuałem, realizowanym w formie „zatrzymać się, zrobić zdjęcie i ruszyć dalej”⁶.

Finalna część pracy, zatytułowana „Krajobraz jako proces”, nawiązuje do procesów przeobrażeniowych krajobrazu, uwzględniając różne czynniki, między innymi wspomnianą turystkę czy rozwój przemysłu. Zachodzące zmiany doprowadziły do innego postrzegania natury – bardziej romantycznego i ideologicznego. Dlatego autorka odwołuje się do okresu romantyzmu, który na swój specyficzny sposób doświadczał krajobrazu. Niemieccy i angielscy romantycy łączyli to, co mistyczne, z doświadczeniami zmysłowymi. W obu tych krajach romantycy sakralizowali naturę i szukali możliwości zjednania jej z Bogiem. Właśnie ta epoka stworzyła romantycznego wędrowca, zdolnego nie tylko do wypatrywania pięknych widoków, ale i do złączenia się z naturą. Romantyczny wędrowiec nie pragnął tylko doświadczać pozytywnych bodźców wzrokowych. W krajobrazie szukał klucza do społecznej moralności. Frydryczak w rozważaniach nad procesualną naturą krajobrazu jako przykład podaje Stany

⁵ Zob. J. Urry, *Spojrzenie turysty*, tłum. A. Sulżycka, Warszawa 2007, s. 207.

⁶ Zob. S. Sontag, *O fotografii*, tłum. S. Magala, Warszawa 1984, s. 14.

Zjednoczone Ameryki. W odróżnieniu od angielskiej prowincji, amerykański krajobraz z wodospadami, kanionami, rzekami i dolinami charakteryzowała pierwotna dzikość. Piewcami dzikich krajobrazów byli europejscy artyści, którzy w XIX wieku odkrywali „nowy” kontynent. Zachwyt amerykańskim krajobrazem spowodował lawinowy wzrost turystów. Podróżnicy pragnęli ujrzeć mityczny, dziki i nieskażony krajobraz Ameryki. To zjawisko doprowadziło do powołania ruchu na rzecz parków narodowych. Fale kolejnych emigrantów niosły ze sobą automatyczne zmiany w amerykańskim krajobrazie. Mam na myśli rozwój miast, budowę okręgów przemysłowych bądź nowych szlaków komunikacyjnych. Przeobrażenia krajobrazu stały się wyzwaniem dla artystów, którzy chcieli uwiecznić dzikość przyrody. Na pomoc artystom przyszła fotografia. Ten wynalazek pozwolił udokumentować dualizm amerykańskiego krajobrazu z XIX wieku. Fotografia z jednej strony ukazała rajskość Ameryki, a z drugiej – dynamiczne zmiany.

Praca Beaty Frydryczak w uniwersalny sposób przedstawia pojęcie krajobrazu, uwzględniając jego typy występujące w przestrzeni naukowej. Uważam, że szczegółowa analiza wielu zagadnień nie wprowadza chaosu. Czytelnik otrzymuje wyselekcjonowane informacje na temat krajobrazu. Refleksja autorki ma charakter interdyscyplinarny, a zatem zaspokoi ciekawość przedstawicieli różnych dziedzin nauki. Warto podkreślić, że w polskiej przestrzeni naukowej brakuje fachowych opracowań odnoszących się do krajobrazu kulturowego. Recenzowana praca stanowi zatem idealne uzupełnienie dzieł amerykańskich lub niemieckich. Pierwszy tom serii „Krajobrazy” nie jest wszak tylko uzupełnieniem, gdyż wprowadza świeży pogląd na krajobraz kulturowy. Na pochwałę zasługują również fotografie wykonane przez autorkę tomu.

*

Krajobrazy i ogrody. Ujęcie interdyscyplinarne to kolejny tom omawianej serii. Podobnie jak praca Beaty Frydryczak, monografia ta koncentruje się na wybranych aspektach dotyczących krajobrazu. Warto podkreślić, że krajobraz został rozpatrzony w kategoriach estetycznych, przyrodniczych, historycznych, geograficznych, kulturowych oraz filozoficznych.

Drugi tom rozpoczyna tekst Mateusza Salwy pt. *Ogród jako miejsce pamięci*. Według autora ogród jest miejscem, które utrwała czas przeszły. Oznacza to, że ma on swoją pamięć, a człowiek powiela pracę, gesty

i ruchy wykonywane w ogrodzie przez naszych poprzedników. Ogród to także miejsce tradycji o semantyce nastrojowej dostępnej dla wszystkich. Kolejna rozprawa, autorstwa Elizy Grzelak, pt. *Ogród jako przestrzeń aksjologiczna – perspektywa etnologiczna*, stanowi kontynuację badań nad ogrodem. Autorka porusza przede wszystkim kwestię systemu aksjologicznego wspólnoty ogrodników, który cechuje się uniwersalnością. Dowodzi to, że ogrodnicy wypracowali wspólny globalny kod. Następny tekst, autorstwa Magdaleny Gimbut, również odwołuje się do pojęcia ogrodów. Artykuł *Przechadzając się chińskim ogrodem – tradycja, pamięć i współczesność*, jak wskazuje sam tytuł, odnosi się do tradycji Wschodu. Punktem wyjścia są chińskie prądy filozoficzne: konfucjanizm, daoizm i buddyizm – odwołujące się do przyrody i natury. Autorka nie pominęła specyficznej budowy ogrodu chińskiego, łączącej wiele elementów chińskiego dziedzictwa kulturowego. Mieści się w nim pamięć o dorobku filozoficznym, historycznym i kulturowym Państwa Środka. W drugim tomie serii „Krajobrazy” znalazł się także tekst Beaty Frydryczak, zatytułowany *Park Mużakowski – the picturesque w praktyce*. Według autorki położony na granicy polsko-niemieckiej park jest wzorcowym przykładem zastosowania kategorii *the picturesque*. Według Frydryczak, przebywając w parkach krajobrazowych, nie tylko dostrzegamy „malowanie” przestrzeni naturą, ale pojawia się także przeciwstawienie „wolnej natury” i „sztucznej dekoracji”⁷. W tekście nie pominięto obszernej prezentacji historii parku Mużakowskiego. Głównym celem autorki było przedstawienie zrealizowanych założeń angielskiej kategorii estetycznej. Praca zawiera ponadto kilka fotografii parku. Kolejny tekst, napisany przez Dorotę Dutkiewicz, pt. *Świątynia-Mauzoleum Raczyńskich w krajobrazie kulturowym zespołu pałacowego w Rogalinie a Maison Carré w Nîmes*, porównuje architektoniczne obiekty oraz przywołuje założenia parku będącego częścią rogałińskiego kompleksu. W tekście zawarto niezbędne opisy z historii architektury i sztuki, a zamieszczenie fotografii obiektów i rycin wydaje się dobrym uzupełnieniem podjętego tematu. Z kolei Józef Tarnowski skoncentrował się na krajobrazie kulturowym Kotliny Jeleniogórskiej. Autor pokusił się o historyczną prezentację procesu zaludniania kotliny oraz początków ruchu turystycznego u podnóża Karkonoszy. Najwięcej miejsca poświęcił jednak historii ogrodów oraz pałaców, licznie występujących w tym regionie. Tarnowski zainteresował się również aktualnym stanem

⁷ B. Frydryczak, *Park Mużakowski – the picturesque w praktyce*, [w:] *Krajobrazy i ogrody. Ujęcie interdyscyplinarne*, red. B. Frydryczak, Poznań 2014, s. 69.

i przeznaczeniem zabytkowych folwarków, zamków, pałaców czy dworów. *Haptyczna pamięć krajobrazu a tożsamość jednostki i grupy* to artykuł Doroty Angutek. Autorka w swojej pracy opisała typy korzystania z krajobrazu. W centrum uwagi znalazł się typ synestezyjno-synergiczny, który często pojawia się wśród mieszkańców małych miast i wsi. Artykuł oparto na materiałach pochodzących z badań terenowych przeprowadzonych w powiecie sępoleńskim w latach 2004–2010. Tomasz Misiak w artykule *Poprzez krajobraz, poprzez obraz. Artystyczne gry z pejzażem akustycznym* odniósł się do artystycznych przedsięwzięć, dzięki którym możliwe staje się poznanie dźwięków otaczającej nas natury. Idąc za Francisco Lopezem, autor zarysowuje problem przedstawiania otoczenia dźwiękowego i stosowanych w związku z tym procedur⁸. Niewątpliwie tekst w duchu *soundscape* jest interesującym interdyscyplinarnym dopełnieniem recenzowanej monografii. W drugim tomie serii „Krajobrazy” opublikowano artykuł profesora Uniwersytetu w Sheffield Johna C. Barreta. W *Chronologiach krajobrazu* autor poruszył kwestię archeologii krajobrazu. Według profesora nie jest ona subdyscypliną ani metodą archeologii, ponieważ znajduje się w jej centrum⁹. Archeolog Jacek Wrzesiński w tekście *Krajobraz funeralny – pamięć nieobecnych* zajął się miejscem pochówku (między innymi grobowce, kurhany) w krajobrazie. Autor zwraca uwagę na proces organizowania miejsc grzebalnych, co nie pozostaje bez wpływu na otoczenie. Następną pracę, pt. *Badania nad krajobrazem kulturowym z epoki brązu na pograniczu śląsko-wielkopolskim*, przygotował zespół badaczy w składzie: Mateusz Jaeger, Jakub Niebieszczański, Janusz Czebreszuk, Mateusz Cwaliński, Łukasz Pospieszny oraz Mateusz Stróżyk. Celem zespołu było zweryfikowanie i ratowanie cmentarzysk położonych na terenie południowej Wielkopolski i Dolnego Śląska. Wszelkie prace badawcze z wykorzystaniem nowoczesnych technik archeologicznych zostały udokumentowane i przedstawione w formie artykułu. Ostatni tekst, pt. *Problem interdyscyplinarności badań nad krajobrazem kulturowym*, przygotował Mieszko Ciesielski. Badacz skoncentrował się przede wszystkim na metodologii tworzącej ogólną teorię krajobrazu kulturowego. W artykule postawione zostało istotne pytanie o to, jaka koncepcja metodologiczna byłaby efektywnym narzędziem badawczym, pozwalającym na

⁸ T. Misiak, *Poprzez krajobraz, poprzez obraz. Artystyczne gry z pejzażem akustycznym*, [w:] *Krajobrazy i ogrody. Ujęcie interdyscyplinarne*, op. cit., s. 140.

⁹ J. C. Barrett, *Chronologie krajobrazu*, [w:] *Krajobrazy i ogrody. Ujęcie interdyscyplinarne*, op. cit., s. 153.

stworzenie wspólnej platformy dla poszczególnych ujęć problematyki krajobrazu. Według autora sama metodologia nie wystarczy. Dużą rolę powinien odegrać badacz, posiadający między innymi intuicję i doświadczenie. Autor, omawiając analizę kształtowania i rozwoju krajobrazu, poślikował się teoriami Urszuli Mygi-Piątek¹⁰.

Problematyka podjęta w recenzowanej monografii ma wymiar interdyscyplinarny. Główna tematyka, związana z krajobrazem kulturowym oraz ogrodami, łączy badaczy z różnych dziedzin nauki. Książka zawiera nie tylko teksty prezentujące wybrane aspekty krajobrazu, ale i te odwołujące się do metodologii. Zamykający tom artykuł Mieszka Ciesielskiego idealnie wpisuje się w podtytuł monografii, czyli ujęcie interdyscyplinarne. Warto dodać, że w opracowaniu zamieszczono wiele fotografii wykonanych przez autorów artykułów.

*

Tom zatytułowany *Krajobraz kulturowy* to odpowiedź na coraz częstsze dyskusje w gronie naukowym na temat krajobrazu, a w szczególności krajobrazu kulturowego, co wydaje się próbą „odrobienia” zaległości badań humanistycznych wobec tego zagadnienia. Problematyka krajobrazu oraz relacji w nim występujących na linii człowiek – przyroda bądź natura – kultura stanowi podstawę badań wielu dziedzin nauki, w tym między innymi kulturoznawstwa, antropologii, filozofii czy estetyki.

Monografię rozpoczyna tekst Beaty Frydryczak pt. *O dwóch sensach krajobrazu*. Autorka poruszyła kwestię dwóch sensów krajobrazu – estetycznego oraz kulturowego. W referacie omówiono także problematykę kategorii krajobrazów, czyli *the picturesque* i wzniosłość. Następnym tekstem to opracowanie fińskiego estetyka, profesora Aarto Haapali pt. *The Range of Everyday Aesthetics*. Znajdziemy w nim przemyślenia na temat estetyki codziennego życia na podstawie koncepcji filozoficznych Martina Heideggera. Naukowiec odszedł od tradycyjnego rozumienia estetyki i skoncentrował się na praktycznej aktywności człowieka w codziennej przestrzeni. Odniósł się również do problematyczności na linii etyczność i estetyczność w codziennym życiu. Mateusz Salwa w tekście *Krajobraz jako doświadczenie estetyczne* poruszył kwestię dostrzegania krajobrazu. Dla autora interesujący jest

¹⁰ Zob. U. Myga-Piątek, *Historia, metody i źródła badań krajobrazów kulturowych*, [w:] *Struktura przestrzenno-funkcjonalna krajobrazu. Problemy ekologii krajobrazu*, Wrocław 2005, t. XVII.

sposób jego emocjonalnego odbioru. Z kolei Maria Popczyk w *Krajobrazie jako obrazie* skoncentrowała się na dyskusjach na temat obrazów będących elementem krajobrazu. Głównym aspektem pracy jest pejzaż – namalowany lub sfotografowany statyczny widok¹¹. *Odzyskiwanie utraconej pamięci – o kontestowanych krajobrazach i ich reprezentacjach* to tytuł tekstu Romy Sedyki. Punktem wyjścia stały się dla niej fotografie dokumentujące miejsca zagłady. Marek Pacukiewicz w artykule pt. *Warstwy krajobrazu w O ziemiorodztwie Karpatów Stanisława Staszica* dokonał analizy krajobrazu zawartego w dziele literackim. Głównym motywem pracy jest obraz gór, który można odczytywać w duchu całościowego zjawiska kulturowego. Podobną tematykę analizuje Magdalena Szewerniak w artykule *Góry przestawiane i góry doświadczane, czyli chropowatość, konserwy i kozice*. Autorka odnosi się do malarstwa pejzażowego, które może być filtrem kulturowym w procesie postrzegania gór. Piotr Schollenberger, w oparciu o tekst Jeana-François Lyotarda pt. *Scapeland*, zajął się problematyką krajobrazu bezstronnego. W swojej pracy *Krajobraz bezstronny – doświadczenie krajobrazu według Lyotarda* stara się pokazać zjawisko doświadczania krajobrazu w duchu twierdzeń francuskiego filozofa. Recenzowana monografia zawiera dwa teksty zestawiające krajobraz ze sztuką filmową. Mam na myśli refleksje Kariny Banaszekiewicz zawarte w artykule *Antropologia krajobrazu filmowego. Człowiek i natury w trybach transgresji* oraz Krzysztofa Diksa *Melancholijne obrazy Eugéne’a Greena*. Pierwszy tekst ściśle nawiązuje do relacji natury i kultury (w tym przypadku filmu). Drugi prezentuje melancholijny krajobraz w dziełach filmowych francuskiego reżysera. Z racji własnych zainteresowań badawczych chciałbym zasygnalizować, że w tomie znajdziemy dwa artykuły dotyczące miast-ogrodów – Macieja Kędzierskiego i Patrycji Knast *Puszczykowo: miasto-ogród czy miasto ogrodów* oraz studium Józefa Tarnowskiego pt. *Idea i praktyka garden-city oraz jej modernistyczne i postmodernistyczne mutacje*. Miasto-ogród to przykład nowoczesnego projektu urbanistycznego – utrzymującego w jednościami jako miasto oraz zachowującego w nim elementy przyrody. Trudna do zrealizowania koncepcja przyniosła rzeczywiste zmiany w krajobrazie kulturowym. Miasta-ogrody, które najintensywniej rozwijały się w początkach XX wieku, stały się wyspami czystości, zdrowia, harmonii i spokoju na tle zatłoczonych i brudnych metropolii. W aspekcie krajobrazu kulturowego *garden-cities* znacząco różnią się od aglomeracji miejskich – przede

¹¹ M. Popczyk, *Krajobraz jako obraz*, [w:] *Krajobrazy i ogrody. Ujęcie interdyscyplinarne*, op. cit., s. 56.

wszystkim nasyceniem krajobrazu elementami przyrodniczymi. Mimo iż na świecie zachowało się wiele miast opartych na założeniach Ebeneзера Howarda, opisywany model urbanistyczny nie zyskał masowej aprobaty. Przybliżenie angielskiej koncepcji przyświecało autorom dwóch artykułów. Patrycja Knast i Maciej Kędzierski skoncentrowali się na konkretnym mieście – podpoznańskim Puszczykowie. Idealnym wprowadzeniem do samej tematyki i zrozumienia idei miast-ogrodów jest tekst Józefa Tarnowskiego. W następnym artykule, autorstwa Doroty Angutek, pt. *Teoretyczny i epistemologiczny kontekst antropologicznych badań nad krajobrazem*, autorka przedstawia rozwój koncepcji antropologicznych skonstruowanych wokół opozycji natura – kultura oraz ukazuje założenia badawcze konstruktivismu społecznego i epistemologicznego. W recenzowanej monografii, podobnie jak w tomie drugim, zamieszczono tekst dotyczący chińskiej filozofii, która wiąże się z naturą i krajobrazem. Autorami refleksji *O zasadzie nieingerencji w chińskiej refleksji filozoficznej i horologicznej: ogród jako emanacja porządku kosmicznego* są Magdalena Gimbut i Artur Rega. Głównym tematem pracy, w której za punkt wyjścia przyjęto koncepcje filozoficzne, jest kompozycja przestrzeni ogrodowej w odniesieniu do porządku kosmicznego. Tekst Łukasza Połusznego pt. *Dźwiękowe mapy pamięci a tożsamość miejsc* jest przykładem szerokiego postrzegania krajobrazu w dyskursie naukowym. Za bazę do badań posłużył projekt Fundacji Fabryka UTU „Dźwiękospacery”. Wspomniany projekt dotyczył fonicznego mapowania Mazur. *Zespoły folwarczne dziewiętnastowiecznych rodów szlacheckich rejencji opolskiej* to z kolei artykuł Anny Steuer-Jurek. Autorka dokonała szczegółowej analizy zespołów pałacowo-folwarcznych występujących na terenie dawnej rejencji opolskiej. Refleksję uzupełniają fotografie wykonane przez autorkę. Rafał Zapłata w pracy *Zabytkowa architektura we współczesnym mieście – krajobraz miejski zmysłowo doświadczany. Wybrane zagadnienia prezentacji in situ historycznej zabudowy* poruszył kwestię krajobrazu miejskiego składającego się z zabytkowych obiektów architektonicznych. Jednym z celów autora jest zwrócenie uwagi na dynamiczne zmiany, jakie zachodzą w procesie odbioru zabytków z wykorzystaniem nowych technologii. Zapłata podaje przykłady projektów, które powstały w oparciu o tak zwaną rozszerzoną rzeczywistość – treści i materiały multimedialne przeniesione zostały w realną przestrzeń miejską¹². Tekst

¹² R. Zapłata, *Zabytkowa architektura we współczesnym mieście – krajobraz miejski zmysłowo doświadczany. Wybrane zagadnienia prezentacji in situ historycznej zabudowy*, [w:] *Krajobrazy i ogrody. Ujęcie interdyscyplinarne*, op. cit., s. 237.

zawiera dodatkowo kilka autorskich fotografii. W monografii nie zabrakło także artykułu związanego z turystyką – *Rola krajobrazu we współczesnych praktykach turystycznych*. Monika Kostaszuk-Romanowska skoncentrowała się na pejzażu w praktykach turystycznych oraz na relacji człowiek – pejzaż. W ramach turystyki zorganizowanej umownie podzieliła pejzaże doświadczane przez turystę na te pozwalające poznać dziedzictwo kulturowe i te służące kontemplowaniu przyrody¹³. Grażyna Filip w artykule *Ludzie w krajobrazie i historii Rzeszowa na podstawie opowieści Franciszka Kotuli* dokonuje charakterystyki materiału zebranego z książki Franciszka Kotuli *Tamten Rzeszów, czyli wędrówka po zakątkach i historii miasta*. Autorka poprzez opisy wybranych życiorysów rzeszowian próbuje oddać klimat miasta z okresu międzywojennego. Tymoteusz Andrearczyk przygotował tekst pt. *W obrazie i poza obrazem: realne chmury nasycone tym, co irrealne*. W centrum zainteresowań badacza znalazły się chmury jako element kultury, wyposażone we własną symbolikę i odzwierciedlające napięcia między kategoriami tego, co rzeczywiste, i tego, co mistyczne, tego, co realne, i tego, co nierealne. Ewa Rot-Bug w *Arkadyjskim krajobrazie w wybranych sielankach staropolskich (Szymon Szymonowic, Adrian Wieszczycki, Józef Bartłomiej Zimorowic)* nakreśliła charakterystykę krajobrazów pojawiających się w utworach polskich sielankopisarzy. Następna praca, autorstwa Magdaleny Patro-Kucab, również nawiązuje do literackiego przedstawienia krajobrazu. *Osowa Alojzego Felińskiego. Kreacja ziemiańskiego pejzażu w listach poety skierowanych do Michała Wyszковского* naświetla nie tylko estetykę krajobrazu wsi, ale i szeroki kontekst towarzyszący literackim opisom otoczenia. Monografię zamyka tekst Piotra Pawlaka, zatytułowany *Kultura destrukcji. Myśl wojskowa w antropologii krajobrazu w kontekście bieżącej sytuacji gospodarczej*. Autor przygotował ciekawą interdyscyplinarną rozprawę, w której stawia pytanie o to, jak będzie wyglądał krajobraz po konflikcie nuklearnym. Sądzę, że jest to temat warty głębszej refleksji. Na pochwałę zasługuje fakt, że postapokaliptyczne wizje znane z literatury, filmów czy gier komputerowych przeniesiono na grunt dyskursu naukowego.

Krajobraz kulturowy pod redakcją Beaty Frydryczak i Mieszka Ciesielskiego jest przykładem monografii, która prezentuje interdyscyplinarne podejście do tematu. Dzięki przedstawicielom różnych dyscyplin naukowych udało się osiągnąć uniwersalne podejście do omawianej problematyki. Mając na uwadze różnorodność krajobrazów, redaktorzy serii zadbali

¹³ M. Kostaszuk-Romanowska, *Rola krajobrazu we współczesnych praktykach turystycznych*, [w:] *Krajobrazy i ogrody. Ujęcie interdyscyplinarne*, op. cit., s. 247.

o dobór artykułów zarówno z zakresu tradycyjnych dyscyplin (historia, sztuka, architektura), jak i tych zajmujących się nadchodzącymi wyzwaniami dla świata (futurologia). Obok recenzowanych tomów w ramach omawianej serii ukazała się również monografia *Krajobrazy. Antologia tekstów*. Książka ta, zawierająca artykuły wybitnych badaczy z polskich i zagranicznych ośrodków naukowych, zasługuje na osobną recenzję.

*

Cykl „Krajobrazy” zadowoli badaczy tego zagadnienia, zwłaszcza przedstawicieli nauk humanistycznych. Jest to ciekawa propozycja zarówno dla tych, którzy zajmują się krajobrazem teoretycznie, jak również dla wszystkich stykających się z nim na co dzień w sposób praktyczny. Recenzowane tomy bez wątpienia stanowią istotne wydarzenie naukowe, posiadają ponadto walory dydaktyczne, powinny więc być przedmiotem zainteresowania naukowców oraz młodzieży studiującej na kierunkach związanych między innymi z kulturoznawstwem.

